

УДК 347.191.11:65.012.32 (045)

Ю. В. Біляк,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту ім. Й. Завадського, НУБіП

АГРАРНИЙ СЕКТОР — ОДНА З НАЙБІЛЬШ ПЕРСПЕКТИВНИХ ГАЛУЗЕЙ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЗРОСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Y. Biliak,

Ph.D, Associate Professor of Management them. Y.Zavadskoho, NUBiP

THE AGRICULTURAL SECTOR — ONE OF THE MOST PROMISING SECTORS, ENSURING GROWTH OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Протягом останніх років Україна остаточно закріпила за собою статус світового лідера з виробництва та експорту аграрної продукції. І, як визнають експерти, попереду ще великий потенціал. Проте одним із найголовніших досягнень останніх декількох років стало завоювання продовольчого ринку ЄС. У статті досліджуються питання необхідності та ефективності державної підтримки аграрного сектора в умовах глобалізації та набуття членства України у СОТ. Визначається вплив державної аграрної політики на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на світовому ринку.

In recent years Ukraine finally cemented its status as the world leader in production and export of agricultural products. As recognized experts, there is still great potential. However, one of the major achievements of the last few years has been winning food market of the EU. The article analyzes the need and effectiveness of state support for the agricultural sector in the context of globalization and Ukraine membership in the WTO. Determine the impact of state agrarian policy on the competitiveness of agricultural products on the world market.

Ключові слова: державна підтримка, генетично модифіковані організми, ГМО, квоти, влада, конфлікт, аграрна політика, агробізнес, органічне сільськогосподарське виробництво, законодавство.

Key words: State support, genetically modified organisms, GMOs, quotas, power, conflict, agricultural policy, agribusiness, organic agricultural production, legislation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрний сектор — одна з найбільш перспективних галузей, що забезпечують зростання української економіки. У сьогоденних умовах військового протистояння й економічної кризи сільське господарство серед інших галузей демонструє позитивну тенденцію. Протягом останніх декількох місяців агропромисловість стала єдиною галуззю економіки в Україні, яка збільшила виробництво й експорт. Тобто, агропромисловий комплекс став єдиною галуззю української економіки, яка в останні місяці збільшила обсяги продовольчого виробництва та експорту. А підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом відкрило перед українським сільським господарством нові ринки й нові можливості.

Аналізуючи 2015 рік, бачимо, що ріст сільського господарства становив 16 %, порівняно з аналогічним періодом минулого року (2014). Середня урожайність зросла на 14 %, тому сільське господарство є основним і єдиним локомотивом підтримки економічної стабільності в Україні.

Отже, на сьогоднішній день очікується значний обсяг надходження валюти в Україну, у тому числі через продаж продукції сільськогосподарського призначення. Зібраний урожай дає змогу, з одного боку, експортувати й заробити валюту, з іншого — забезпечити Україну якісним і стабільним за ціною зерном.

Але, незважаючи на вагомий внесок вітчизняного сільгосппрому в структуру ВВП країни та наповнення скарбниці валютною виручкою (частка цього сектора збільшилася з 8 до 12% у національній економіці, а частка експорту зросла з 28 до 40%), його зростання стримує

надлишкове втручання держави, негативний бізнес- та інвестиційний клімат, а також недостатність інфраструктури і логістики.

Міжнародний звіт Ukraine Investment Climate Advisory Services Project підтверджує, що подальша стійкість агросектора та його зростання залежить від економічної ситуації на експортних ринках України, поліпшення інвестиційного клімату в країні та від майбутньої державної політики по відношенню до галузі [12]. В тому числі, від завершення аграрної реформи.

Наприклад, щоб мінімізувати ступінь втручання держави у функціонування зернового ринку Світовий банк запропонував ліквідувати Аграрний фонд і провести приватизацію активів ДПЗКУ (Державна продовольчо-зернова корпорація України) [13]. Що стосується діяльності ДПЗКУ, у січні-вересні 2015 року Державна продовольчо-зернова корпорація України, відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, збільшила збитки на 31,2%, або на 421,597 млн гривень до 1 771,027 млн гривень порівняно з аналогічним періодом 2014 року. За 9 місяців 2015 року ДПЗКУ збільшила чистий дохід на 46,66% з 5 759,63 млн гривень січні — вересні 2014 року до 8 446,809 млн гривень. 3 квартал корпорація закінчила зі збитками 421,597 млн гривень (при цьому в 3 кварталі 2014 року компанія одержала прибуток у розмірі 636,157 млн гривень), знизивши чистий дохід на 12,27%, або на 375,796 млн гривень до 2 687,179 млн гривень.

Збільшення обсягів виробництва призведе до попиту на додаткові сховища та портову логістику.

Представники ЄБРР також вважають, що саме з розвитком зернової інфраструктури — портової та елеваторної логістики — пов'язане майбутнє поле діяльності агробізнесу.

За законом в Україні заборонено використання генетично модифікованих організмів (ГМО) в сільському господарстві. Однак, як відзначають співробітники Американської торгової палати, в нашій країні навіть без прийняття відповідної нормативної бази зараз вирощується близько 30% кукурудзи і 70% сої з ГМО-насіння.

У той час, як в самому Євросоюзі продовжується політика щодо стримування збільшення площ під ГМО-культури, ринок України є вкрай цікавим для ключових виробників такої продукції. Сьогодні тільки п'ять європейських країн — Іспанія, Чехія, Словаччина, Румунія та Португалія — вирощують ГМО-культури.

В цілому ж, посіви ГМО-культур у світі лише в минулому році зросли на 6% — до 170,3 млн га, зайнявши близько 13% всіх орних зе-

мель. У трійку лідерів за обсягом площ входять США, Бразилія та Аргентина. Лідерами з розповсюдження ГМО є Китай, Індія, Бразилія, Аргентина, ПАР, Куба і Південний Судан.

На думку зарубіжних експертів, фактично необмежені можливості з лобювання, відсутність належного держконтролю, кліматичні умови та активний розвиток агропромислового комплексу відкривають значні перспективи для виробництва ГМО в Україні. За реалізації подібного сценарію Україна в перспективі п'яти — семи років може стати ключовим виробником ГМО-продукції на європейському континенті. Це, своєю чергою, дозволить значно наростити обсяги експорту агропродукції, в першу чергу кукурудзи.

Україна займає друге місце за площами сільгоспугідь в Європі (після Росії) із 41,5 млн га сільськогосподарських земель (близько 70% від загальної площі країни), з яких рілля складає більше 32 млн га (приблизно половина угідь — це родючі чорноземи).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах глобалізаційних процесів в економіці України невирішеними залишаються безліч теоретичних, методичних і практичних питань фінансування сільського господарства.

Вивченням зазначених питань займалися такі вчені, як В.Г. Андрійчук, І.С. Галиця, М.С. Герасимчук, М.В. Гладій, Б.В. Данилів, С.І. Дем'яненко, М.І. Завадський, М.І. Кісіль, А.П. Макаренко, Л.О. Мармуль, А.Ю. Мельник, Б.Я. Панасюк, А.А. Пересада, П.Т. Саблук, В.П. Савчук. Дослідження фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств розглядали у своїх роботах такі відомі вчені-економісти: В. Опарін, І. Павлінова, А. Поддєрьогін, В.В. Глущенко, М.Й. Малик, П.Т., Стукач, М.Й. Хорунжий, В. Юрчишин та інші.

Проблемам державної підтримки сільськогосподарства присвятили свої публікації М.Я. Дем'яненко [3], М.Х. Корецький [5], Г.І. Мостовий [6], І.Г. Кириленко [4], А.К. Кінах та ін.

Формування ефективного ринку сільськогосподарської продукції обумовлюється економічними, політичними, демографічними та іншими чинниками, а в умовах відкритої економіки важливого значення набуває здатність країни й товаровиробників протистояти конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Питання конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств загострилися після вступу України в СОТ та в умовах зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Певний внесок у вивчення

цих питань зроблено у працях Брикової І.В. [1], Гусакова В.Г. [2], Дем'яненко М.Я. [3], Іваної Ф.Р., Лобунець В.І. [7], Супіханової Б.К. [9], Тер-Григорьянца Р.Г. [10], але продовольча криза та утвердження Україною своїх позицій на міжнародних ринках потребують більш глибокого дослідження зазначених проблем.

Аналіз наукової літератури підтверджує, що стримуючим фактором для розвитку фінансування сільського господарства є нестабільність умов господарювання, що зумовлюється впливом погодних умов, ціновою нестабільністю, змінами в законодавчому і нормативно-правовому регулюванні. Тому, у цих умовах особливої уваги потребує системне вирішення проблем сільського господарства та створення відповідного механізму його державного фінансового забезпечення й підтримки сталого розвитку. Значна частина питань, пов'язаних з покращенням фінансування підприємств сільського господарства, ще потребує подальшого дослідження і вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрний сектор України, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створює соціально-економічні умови сільського розвитку.

Агропромисловий комплекс дає близько 9—13 відсотків валової доданої вартості країни, є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить в середньому 20 відсотків, а у товарній структурі експорту — понад чверть, забезпечуючи перше місце на світовому ринку олії соняшникової, друге місце — за експортом зернових (без рису) [8]. Проте майже половина валової продукції сільського господарства сьогодні виробляється в господарствах населення.

Але, все одно, попит на сільськогосподарську продукцію на світовому ринку високий, і Україна має шанси посісти важливе місце на цьому ринку, тому як з експортом промислової групи в Україні якось не склалося. Скажімо, за перші три квартали експорт металу впав на 19%, а у вартісному вираженні — на всі 40% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. При цьому поки продукція металургійного комплексу все ще займає лідируючу позицію по валютній виручці, але вже поступається сумарному притоку валюти від експор-

ту всього сільськогосподарської сировини і готових продуктів харчування.

До нещастя, разом з війною на промисловому Донбасі українська металургія стала жертвою світової кон'юнктури. Зараз на глобальному металургійному ринку надлишок виробничих потужностей, і в першу чергу в Китаї. Крім того, падіння цін на нафту спричинило за собою і здешевлення прокату. А світове споживання металу також знижується. Наприклад, у серпні 2015 року завантаження сталеплавильних потужностей на планеті досягла мінімуму за останні п'ять років — 68%.

Вражає і падіння обсягів експорту (на 43%) машинобудівної продукції, яка в загальній зарубіжній виручці займає вже всього 11,5% (а ще два — три роки тому цей показник становив близько 20%).

Втім, навряд чи варто було розраховувати на інший результат, якщо врахувати, що вітчизняний машинобудівний комплекс був орієнтований в першу чергу на ринок РФ, а вже потім на внутрішній. В 2010—2011 роках до 95% українських залізничних вагонів вироблялося винятково для Російської залізниці. Крім того, неповернення ПДВ при експорті та переплати податків на прибуток призвели до вимивання обігових коштів і неможливості інвестувати їх у розвиток нової техніки.

Також важко складалася цього року ситуація з експортом продукції хімпromу — в умовах невирішених питань з постачанням газу фактично до осені підприємства відвантажували зі складів залишки товару.

Питання з природним газом для хімпromу вже вирішене, і можна сподіватися, що експорт продукції виросте. Але потрібно враховувати, що найбільший хімзавод, Стирол, знаходиться на окупованій території і не працює. За деякими групами товарів, а саме: продуктам харчування та продукції неорганічної хімії, в Україні є всі шанси до кінця року впритул наблизитися до показників експортної виручки 2014-го і заробити валюту.

До речі, варто відзначити, що зараз, на відміну від минулорічної зими, експортери виявляють завидну дисциплінованість і, за визнанням банкірів, здають навіть більше валюти, ніж встановлені Нацбанком 75% експортної виручки. Правда, все ще залишається відкритим питання, чи збережеться приплив валюти в країну на нинішньому рівні у випадку, якщо НБУ знизить обсяг її обов'язкового продажу експортерами до 50%.

З одного боку, компанії можуть відреагувати по торішньому сценарієм і активно почати зливати валюту в офшори, з іншого — мо-

жуть спрямувати зекономлені кошти на закупівлю імпортованих комплектуючих, сировини і палива, стимулюючи таким чином власне виробництво. Але, як показує практика, в нашій країні такий сценарій малоімовірний.

Завдяки комплексним заходам, спрямованим на забезпечення продовольчої безпеки держави, підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору на внутрішньому й зовнішньому ринках, вирішення соціальних проблем села, у 2014 р. спостерігається приріст виробництва валової продукції сільського господарства порівняно з аналогічним періодом 2013 р.

Динаміка зарубіжних поставок за цей рік чітко показує, що головними експортними продуктами української економіки стали зерно і соняшникова олія. У цілому ж частка продуктів харчування в загальному експорті вже дійшла до 35%, а адже ще п'ять років тому цей показник складав всього 19%.

За результатами дев'яти місяців частка українського експорту в Росію склала всього 12,5%, в усі країни СНД — 22%, в ЄС — 32,1%. Правда, варто відзначити, що частка українського експорту в країни Азії досягла 32,5%. Зокрема, головним покупцем кукурудзи в Україні став Китай, а Індія — основний покупець української соняшникової олії. Крім того, багато зерна у нашої країни купують Туреччина, Ірак, Іран і навіть Саудівська Аравія [8].

Отже, Україна збільшила експорт виробів з зерна і борошна в Європейський Союз (ЄС).

Незважаючи на складні, посушливі погодні умови в 2015 році валове виробництво зерна очікується в межах 59—60 млн тонн. Це повністю задовольнить внутрішні потреби та продовольчу безпеку держави, а також забезпечить хороший потенціал для експорту.

Україна просить ЄС збільшити квоти на експорт і надати більше можливостей нашим виробникам для входження на європейський ринок.

У першу чергу, це стосується експорту молочної продукції. Серед основних факторів, що стримують експорт української молочної продукції в ЄС, експерти називають низьку якість сировини і високу ціну. Але відкриття нових напрямків поставок допоможе компенсувати втрату російського ринку збуту, куди здійснювалося 90% експорту молочної продукції.

Разом з тим, Мінагропрод рекомендує аграрним виробникам адаптувати виробництво відповідно до експортних квот, уже відкритими Євросоюзом, що дозволить збільшити поставки української продукції в ці країни.

Зокрема, аграрії не повністю використали цюгоріч квоти на експорт в ЄС баранини, цук-

рових сиропів, соломи, пшеничної клейковини, крохмалю, грибів, цукрової кукурудзи, часнику та інших продуктів.

Отже, проблеми якості сільськогосподарської продукції полягають не тільки у формуванні національних підходів до нових стандартів якості, але й у розумінні якості сільськогосподарської продукції в контексті генетично модифікованих культур, що тісно пов'язано з менталітетом населення. Тому важливою й необхідною є розробка нових стандартів якості продовольчих товарів для відповідності міжнародним вимогам.

Вітчизняна сільськогосподарська продукція має низький клас якості, внаслідок чого ціни на неї суттєво знижуються. Тому поліпшення якості є важливим для підвищення експорту вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

На формування експорту сільського господарства, особливий вплив мають взаємини між господарствами-виробниками сільськогосподарської продукції й підприємствами переробки. Конкуренція між ними проявляється на ринку збуту продукції при встановленні ціни на продукцію сільського господарства, яка для переробного підприємства є сировиною, при встановленні закупівельних цін та при визначенні частки закупівельної ціни у роздрібній ціні продукту.

Якщо не підвищувати рівень вітчизняної сільськогосподарської продукції, то на зовнішньому ринку зростає небезпека посилення таких негативних тенденцій:

- 1) виробники аграрної продукції не доотримуватимуть доходи, що призведе до погіршення соціально-економічних умов у сільській місцевості;
- 2) надалі зростатиме негативне сальдо зовнішньої торгівлі України взагалі та сільськогосподарською продукцією зокрема;
- 3) збільшиться частка імпортової продукції в сукупному споживанні продуктів харчування в Україні.

Необхідність посилення експорту АПК України на зовнішні ринки пояснюється такими чинниками:

- 1) підвищення цін на сільськогосподарську продукцію внаслідок загострення світової продовольчої кризи та збільшення виробництва й використання біологічного палива, що обумовлює збільшення потенційного попиту на вітчизняну продукцію;
- 2) зростання попиту, зокрема в європейських країнах, на органічну продукцію (вирощену без використання синтетичних хімікатів, гормонів росту, генетично модифікованих організмів (ГМО) та перероблену без використання консервантів, барвників, стабілізаторів), причому ціни на таку продукцію вищі на 20—

50%. Зважаючи на те, що в Україні більшість виробленої сільськогосподарської продукції є органічною, вітчизняні агропідприємства є потенційними експортерами цієї продукції на ринки інших країн;

3) лише 20% виробленої в Україні аграрної продукції споживається в межах країни, а решту 80% можна експортувати;

4) низька мобільність та "старіння" сільськогосподарського населення [7].

Зусилля держави повинні концентруватись на сприянні розвитку й збільшенні обсягів продукції аграрного виробництва, перетворенні АПК у високоефективний, конкурентоспроможний сектор економіки. Незалежно від мотивів, якими керується компанія при розширенні своєї діяльності за межі внутрішніх ринків, вона повинна адаптувати свою експортну стратегію до ситуації в конкретній країні, враховуючи культурні, демографічні й ринкові умови [10].

До конкурентних переваг сільського господарства Україна можна віднести майже унікальне поєднання ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції й близькість до міжнародних ринків, а також те, що забезпеченість земельними ресурсами в господарствах України в середньому значно вища, ніж у європейських країнах.

ВИСНОВКИ ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Перехід України до ринкової системи господарювання обумовлений необхідністю проведення реформ, що означає підвищення ролі держави у розвитку економіки й, особливо, її аграрного сектора. Ефективне державне регулювання галузі необхідне для подолання кризових явищ і забезпечення подальшого інтенсивного розвитку АПК. Досвід високорозвинених країн, агропромисловий комплекс яких довгий час формувався під впливом держави, свідчить, що в умовах ринкової економіки ефективність аграрного виробництва значною мірою залежить від рівня державної підтримки галузі.

Таким чином, Україна зможе наростити свій експортний потенціал, зокрема й за рахунок сільськогосподарської продукції. Як відомо, положення асоціації з ЄС для України, які набрали чинності з 1 листопада 2014 р., уже дають позитивний результат. Одностороннє застосування пільг по взаємній торгівлі дало можливість вітчизняним товарам безперешкодно виходити на ринок ЄС. Незважаючи на загальну нестабільну ситуацію в Україні, у подальшій

довгостроковій перспективі позитивний результат буде більш вагомим. Особливо це стосується сільськогосподарської продукції. Після скасування мит та інших бар'єрів, які сильно обмежували поставки, зернові швидко вийшли на європейський ринок. Більшість експертів вважають, що саме це стане першим кроком на шляху до економічного зростання України й більш глобальної інтегрованості у Євросоюз.

Отже, Україна має розробити прозорий ринок землі, конкурентний, гласний, який не надаватиме виключні права окремим гравцям. Ринок землі може відкрити можливості перед мільйонами малих власників наділів, які знаходяться в сільській місцевості. Це буде дуже важливо для розвитку сільськогосподарського сектору України, тому що протягом останнього десятиліття приріст показників сільськогосподарського сектора в чималому ступені забезпечувала концентрація виробництва у великих агрохолдингах, які практикують інтенсивне землеробство. З урахуванням того, що на сьогодні сотня провідних агрохолдингів контролює понад 30% усіх земель (6,7 млн га), оброблюваних усіма (близько 50 тис.) сільгоспкомпаніями, які працюють в Україні, наївно очікувати, що після відкриття земельного ринку латифундисти відмовляться від своїх наділів¹.

Звідси випливає, що необхідно впровадити механізми, які підвищують інвестиційну привабливість аграрного сектора. Без різкого збільшення обсягів інвестування, у тому числі значною мірою з-за кордону, важко розраховувати на швидкий і безболісний вихід сільськогосподарства із кризи. Адже вирішити питання матеріально-технічного переозброєння галузі без залучення інвестиційних і кредитних ресурсів неможливо. Для іноземних інвесторів цікава сільгосппродукція, яку можна провадити в Україні за собівартістю значно нижче від світової, а цьому не буде сприяти значне зростання субсидування. Тому значна державна підтримка (дотування) не буде сприяти зростанню інвестицій у сільське господарство України, й це необхідно пам'ятати.

У цілому, вважаємо, що для вирішення більшості проблем, а також використання в повному обсязі потенційних можливостей АПК України та максимальної реалізації аграрного потенціалу країни, українське сільське господарство потребує додаткового припливу інвестицій. Без залучення значних коштів вітчизня-

¹ Латифундизм (лат. latifundium — латифундія, від latus — обширний і fundus — маєток) — система землеволодіння, заснована на великих поміщицьких маєтках — латифундіях [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

них і зарубіжних інвесторів нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції буде важко. Тому потрібні реформи, які б стимулювали надходження інвестицій в аграрний сектор.

Література:

1. Брикова І.В. Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону // Економіка та підприємство. — 2005. — №15. — С. 27—32.

2. Гусаков В.Г. Производительность и конкурентоспособность сельского хозяйства Беларуси: Анализ перспектив // Весці Нацыянальнай Акадэмі навук Беларусі. — 2010. — №1. — С. 5—15.

3. Дем'яненко М.Я., Іванина Ф.Р. Проблеми аграрної економіки із вступом України до СОТ // Економіка АПК. — 2003. — №11. — С. 57—66.

4. Кириленко І.Г. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі // Економіка АПК. — 2003. — №1. — С. 3—11.

5. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.

6. Мостовий Г.І. Ринок продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини: монографія. — К.: Вид-во УАДУ, 1997. — 244 с.

7. Лобунець В.І. Аналіз конкурентоспроможності аграрної продукції в умовах членства України в СОТ // Вісник Білоцерківського національного аграрного університету [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.btsau.kiev.ua

8. Статистична інформація // Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

9. Супіханов Б.К. Перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС // Економіка АПК. — 2008. — №11. — С. 31—144.

10. Тер-Григорьянц Р.Г. Факторы формирования конкурентной среды в агропромышленном производстве [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nestu.ru

11. Томпсон-Мл. А.А., Стрикленд III А.Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / Пер. с англ. — 12-е изд. — М.: Вильямс, 2002. — 928 с.

12. Investment Climate for Agribusiness in Ukraine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/f4adde004d9d72e8b62fb748b49f4568/UA+IC+-Leaflet_May+212012_eng.pdf?MOD=AJPERES

13. За 9 місяців ДПЗКУ збільшила збитки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukranews.com/news/186783.Za-9-mesyatsev-GPZKU-uvelichila-ubitok-na-312-do-18-mlrd-griven.uk>

References:

1. Brykova, I.V. (2005), "The theoretical basis of the international competitiveness of the region", *Economy and Enterprise*, vol. 15, pp. 27—32.

2. Gusakov, V.G. (2010), "Productivity and competitiveness of Belarus' agriculture: analysis of prospects", *Vesti Natsyyanalnay Akademi nauk Belarusi*, vol. 1, pp. 5—15.

3. Demyanenko, M. Ivanyna, F.R. (2003), "Problems of Agricultural Economics of Ukraine's accession to the WTO", *Economy APK*, vol. 11, pp. 57—66.

4. Kirilenko, I.G. (2003), "On the process of reform and measures to improve the situation in rural areas", *Economy AIC*, vol. 1, pp. 3—11.

5. Koretsky, M.H. (2002), "State regulation of the agricultural sector in a market economy", *Monograph, K. UAPA*, pp. 260.

6. Lobunets, V.I. (2014), "Analysis of the competitiveness of agricultural products in terms of Ukraine's membership in the WTO", *Herald Belotserkovsky national agrarian university*, vol. 8, available at: www.btsau.kiev.ua

7. Mostoviy, G.I. (1997), "Market foodstuffs and agricultural raw materials", *Monograph, K.: UAPA*, pp. 244.

8. Statistical information, State Statistics Committee of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua

9. Supihanov, B.K. (2008), "Prospects for agriculture in the conditions of Ukraine's membership in the WTO and the formation of a free trade zone with the EU economy", *APK*, vol. 11, pp. 31—144.

10. Hryhoryants Ter-R.G. (2012), "Factors in the formative konkurentnoy ahropromishlennom production environment", available at: www.nestu.ru

11. Thompson, A.A. Strickland, A.J. — III (2002), "Strategic Management: Concepts and situation analysis / ed. from English", 12th ed, M.: Williams, pp. 928.

12. Investment Climate for Agribusiness in Ukraine, available at: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/f4adde004d9d72e8b62fb748b49f4568/UA+IC+Leaflet_May+212012_eng.pdf?MOD=AJPERES

13. DPZKU For 9 months increased losses, available at: <http://ukranews.com/news/186783.Za-9-mesyatsev-GPZKU-uvelichila-ubitok-na-312-do-18-mlrd-griven.uk>

Стаття надійшла до редакції 11.11.2015 р.